

переднім, так що кулі летіли надзвичайно рясно. Вози прив'язували один до одного ланцюгами.

Під час походів існував непорушний закон: запорожцям суворо заборонялося брати з собою будь-які спиртні напої. За пияцтво, як і за зраду, передбачалася смертна кара. У жодній армії світу не було таких вимог. Слід відзначити, що кожен з воїнів мав власні обереги: хустина, рушник, хрест, але перед морським походом козаки нерідко зав'язували в полу сорочки жменьку рідної землі (на випадок, якщо доведеться вмерти на чужині, то щоб з рідною землею). Є у фольклорі й інші версії, наприклад, нібито повертаючись до турків після зруйнування 1775 р. Січі, запорожці насипали землі в свої чоботи. Коли ж турецький султан приводив їх до присяги, то клялися таким чином: «На чийй землі стоїмо, тому цареві і будемо служити!».

Отже, козаки відомі в усьому світі своїми військовими досягненнями, а саме: силою, зброєю та неперевершеною бойовою майстерністю, хитрістю та кмітливістю у тактиці ведення бою. Дисциплінована організація військових походів відіграла значну роль у переможному марші козаків.

Степанова Олександра Анатоліївна
Науковий керівник – канд. істор. наук, доц. Чернікова І.В.
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ПИЛИПА ОРЛИКА У ЗАКЛАДЕННІ ОСНОВ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ

«Конституція Пилипа Орлика» – це один із найважливіших та історично значущих документів в історії України й світової політики. Цей документ був виданий у 1710 р. та є першою українською конституцією, яка визнавала права та свободи громадян, закладала основи політичної системи Української козацької держави.

Пилип Орлик – гетьман України (1710-1742 рр.), наступний після Івана Мазепи, його найближчий соратник. Серед українських гетьманів він вирізняється тим, що був першим великим українським політиком, змушеним діяти за межами країни – в еміграції. Пилип Орлик був нащадком литовсько-білоруського шляхетського роду. Початкову освіту здобув у єзуїтському колегіумі у Вільно (нині Вільнюс); згодом навчався в Києво-Могилянській академії, був учнем Стефана Яворського. Західна освіта і виховання суттєво вплинули на формування світогляду Пилипа Орлика, а єзуїтський вишкіл до кінця життя спонукав до критичного мислення і пошуків виходу з найскладніших обставин.

Потім він почав службу як військовий канцелярист, згодом став генеральним писарем Війська Запорозького. Гетьман І. Мазепа одразу помітив і оцінив його непересічні здібності. Тому досить скоро Мазепа призначає 30-літнього П. Орлика реєнтом Генеральної канцелярії, тобто керівником усіх канцеляристів – про це написав Самійло Величко, який був військовим

канцеляристом, жив і працював в Батурині в один період з П. Орликом, у своєму фундаментальному історичному «Літописі». Також П. Орлик був довіреною особою та головним помічником у гетьманському оточенні, утаємничений у всі справи гетьмана І. Мазепи.

Саме П. Орлик у 1706–1707 рр. шифрував таємні листи до княгині Ганни Дольської, яка виконувала роль посередника між І. Мазепою та польським королем Станіславом Лещинським. С. Лещинський активно вів таємні переговори з гетьманом І. Мазепою та П. Орликом щодо об'єднання держав на умовах Гадяцького договору 1658 р. та обговорював спільну боротьбу проти московського царства. Саме П. Орлику вдалося впродовж тривалого часу не тільки вправно приховувати факт перемовин між І. Мазепою і шведським королем Карлом XII щодо військового і політичного альянсу, але й переконати царя Петра I та його оточення, що доноси, які на І. Мазепу безперестанно писали Іскра і Кочубей, попереджаючи російського царя про зраду – неправдиві й наклепницькі.

У вирішальні моменти 1708 – 1709 рр. бачимо його на боці І. Мазепи. На доручення гетьмана складає він в жовтні 1708 р. латинську інструкцію для Бистрицького, який мав перетракувати з Карлом XII і його канцлером графом Піпером. Разом з І. Мазепою переправився він через Десну і разом зі шведами перебув він цілу кампанію на території України. Після Полтавської битви Орлик пішов на вигнання слідом за гетьманом, взявши з собою родину. Але після поразки П. Орлик не зрікся гетьмана І. Мазепи та зберіг йому вірність до кінця.

5 квітня 1710 р. на козацькій раді, скликаній у Бендерах, П. Орлика обрали гетьманом. На козацькій раді, між новообраним гетьманом, козацькою старшиною і козаками, які не захотіли служити Московії, було укладено угоду «Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького». Цей акт увійшов в історію як «Конституція Української Гетьманської держави», або ж «Конституція Пилипа Орлика» чи «Бендерська Конституція». Текст Конституції складається з преамбули і 16 статей, в яких сформульовано основи устрою держави, організації державної влади за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, права гетьмана, Генеральної Ради, Генерального суду, козаків та інших верств населення. Змістовна унікальність Конституції П. Орлика «як документа на зламі середньовічного та новочасного конституціоналізму» полягає у тому, що він увібрав надбання європейської політикоправової думки та української демократично-правової традиції.

«Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорозького» сформулювали та закріпили концепцію захисту народу державою. Конституція була орієнтована на моральні цінності добра, істини. Зміст Конституції ґрунтується на ідеї природної справедливості та договірної теорії державності. По суті, цей нормативно-правовий акт був договором між трьома основними українськими силами: гетьманом, генеральною старшиною та Військом Запорозьким. Важливою особливістю, яка робила її подібною до пізніх європейських конституцій, було те, що вона укладалася не між гетьманом і

монархом, а між гетьманом та козацтвом, яке виступало від імені всього українського народу.

Конституція визначила державний статус України, встановлювала державний суверенітет, окреслювала кордони на історичних землях. Гетьман не повинен був допускати зловживань і чинити утиски козацтву. Гетьман як керівник держави зобов'язувався Конституцією чинити всіляку поміч Запорозькому Низовому Війську. Цей документ визначав права всіх верств населення України: козацтва, селян, міщан, купецтва, усієї людності на території полків. Принцип справедливості як один із засадничих принципів Конституції було застосовано для захисту прав козаків та громадянства. Конституція обмежувала також права гетьмана у царині суддівства. В цьому акті цілий розділ присвячено ідеї захисту від несправедливості в різних формах, і Конституція, як найважливіший правовий документ держави, ставала засобом такого захисту. В ній було наголошено на принципі верховенства права козаків та громадян й захисті цих прав та свобод законом і судом. Навіть гетьманові заборонялося свавілля щодо правопорушників, їх міг карати тільки суд. Загалом, Конституція була просякнута ліберальним і демократичним духом і визначала прогресивний історичний напрямок розвитку державних реформ.

Укладення і прийняття цього документа на початку XVIII ст. засвідчило високий рівень політичної культури українців, адже окремі його положення на багато десятиліть випередили правову думку європейських народів. Конституція Пилипа Орлика – пам'ятка української політико-правової думки XVIII ст., в якій знайшли яскраве відображення тогочасні ідеали української нації та тогочасної української козацької еліти.

Таким чином, Конституція 1710 р. є визначним українським народно-політичним документом, у якому знайшли яскраве відображення тогочасні ідеали української нації та української козацької еліти. У ній відбилися протиріччя між європейською традицією і новітніми на той час ідеалами, які на початок XVIII ст. роздирали Європу на непримиренні ворожі табори і якими жила на той час Україна. Автори Конституції, П. Орлик та козацька старшина, прагнули зв'язати у єдине ціле уривки своєї минувшини та окреслити модель такого суспільства, яке вмістило б головні здобутки нації. Висловлені ідеї є наслідком майже тисячоліття політичного розвитку України, свідченням високого рівня самосвідомості нації, рівня її політичної культури та творчого потенціалу.